

MONTSENY,FOCS
DE L'ESTIU DE 1994

MARTÍ BOADA I JUNCÀ

A mossèn Pere Ribot, ofrena

*El vell arboç de can Prat, ha corsecat,
havia suportat embats de tota mena,
ha corsecat esperits valents, un xic cansats
s'ha emportat amb implacables flames
l'alè quasi darrer de gent escassa
fidel a la muntanya, com la reial falzia
ha occit al cau el gorjablanc.
Com dèieu vós, Poeta del Massís, al peu de l'Abadia:
"..ni figa ni raïm, amic, ni figa ni raïm.."*

PRESENTACIÓ

Encara que pugui semblar poc adequat pel rigor requerit, i sense abdicar-hi, òbviament, confessem que aquest és l'article sobre el massís que més tristor ens ha produït en realitzar-lo. En estructurar-ne les coordenades no podem evitar que se'ns facin presents les imatges abassegadores del foc i els milers de seqüències que vàrem viure, els homes i les dones, els joves, els propietaris i els masovers, els estadants i la gent de pas, el dimecres i el dijous onze i dotze d'agost.

Una pertorbació ambiental sense precedents coneguts a la regió del Montseny-Selva-Guilleries a la vista de la memòria històrica, oral, registres documentals, paleoecològics (fins avui); es pot afirmar que aquest estiu s'ha viscut l'episodi de foc de bosc de més magnitud a la zona que s'hagi pogut documentar fins avui.

Uns mesos després, passada la gran fogarada, des de la serenor, volem fer-ne una crònica i una anàlisi en el sentit ambiental, inevitablement encara alacurt, atès que ha de passar algún temps perquè el que creiem escassos treballs o estudis en curs ens permetin la quantificació de la magnitud dels efectes, així com de les recuperacions –plural remarcat–.

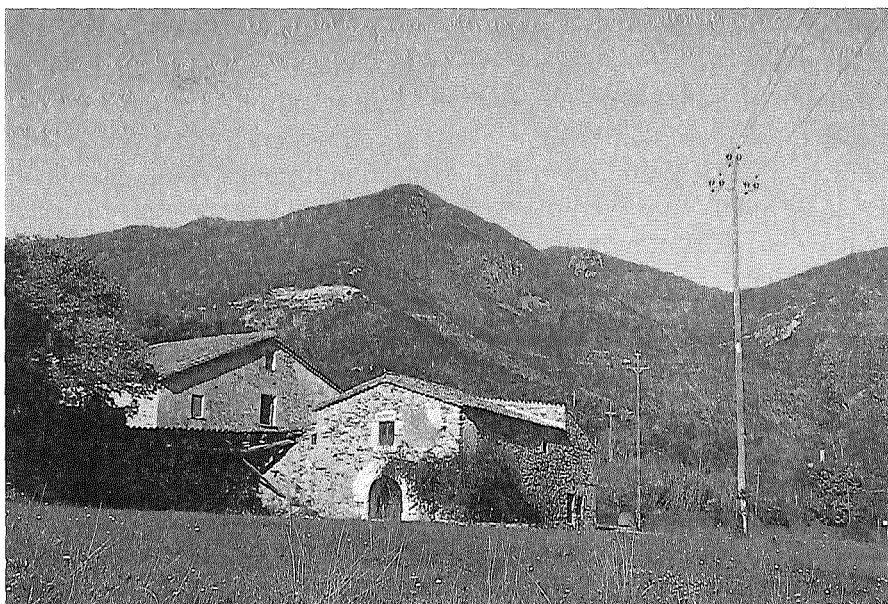
L'Abadia de Riells. Mossèn Pere Ribot consternat contemplant la tragèdia.

UNA REGIÓ NATURAL EXCEPCIONALMENT ARBRADA

Els darres decennis s'han caracteritzat pels acusats canvis d'ús dels paisatges concretats, de manera remarcable en el progressiu abandó de les activitats rurals, particularment a les àrees de muntanya. Això ha significat un increment molt important de superfície arbrada. Al Montseny i la Selva, a les zones afectades pels incendis, aquesta supera el 70%.

	Superfície arbrada %
Montseny-Selva (zona cremada)	71%
Catalunya	39%
Espanya	25%
França	27%
Unió Europea	25%
Estats Units	35%

Veiem, doncs, que la superfície arbrada a la regió del Montseny, conjuntament amb la de l'Alta Garrotxa, és la que té el percentatge més elevat del país, i dels més alts d'Europa, particularment de la bioregió mediterrània.

La vall de Gualba des de Can Figueres després del foc.

La producció bruta anual per hectàrea dels nostres boscos d'arbres planifolis, en forma de fulles, brots, branques, fusta, escorça, troncs i fruit, és aproximadament d'unes deu tones de mitjana a l'engròs. El total anual, prenent la zona cremada com a exemple, és probablement de més de seixanta mil tones de producció, una fracció alta de la qual queda acumulada en forma de lignina i cel·lulosa a l'estructura de l'arbre, i la resta passa a formar part de la brosta boscana.

Aquestes xifres són d'una elevada notorietat. Revelen que la regió és un rebost de dendrocombustible molt gran i sostingudament creixent, del qual multiseccularment, abans de l'aparició dels combustibles fòssils, s'ha fet una elevada extracció. El consum anual estimat ha estat durant centúries d'unes cinc tones per individu, en forma de consum directe de productes com llenya (estelles, feixines, costals) i carbó (carbonet, carregada), i de consum indirecte, com mobiliari, construcció (embigats), bòbiles, fargues, forns, etc.

En aquest context, es produeix en el nostre territori un estat de vulnerabilitat extrema als incendis forestals, particularment quan, com aquest any, es donen situacions de temperatures molt elevades, baixa humitat ambiental i vents forts després d'una llarga eixutesa.

No és l'objectiu d'aquest treball, per convençuda modèstia, la determinació afinada de les causalitats del foc patit, per no ser repetitius respecte al que s'ha dit abastament, amb més encert o menys, en la llarga corrua d'articles i treballs d'opinió que aquest estiu han inundat les hermeroteques, totes. Remarquem, per la seva pregonera ironia i l'encertada lucidesa, l'article premonitori de L. Gomis, publicat a La Vanguardia el dia 25 de juliol, "El fuego no sabe de política", i el solvent suplement del mateix diari dedicat monogràficament als focs d'estiu "Después del fuego (22.10.94).

EL FOC DEL JULIOL. DE SANT MIQUEL DEL FAI A TAGAMANENT

El primer foc de l'any important a la zona es va produir el dia 3 de juliol. S'inicia al migdia a prop de Sant Miquel del Fai, a les denominades Costes de Can Batlles a Riells del Fai, i ràpidament s'estén en direcció als cingles de Bertí, Sant Feliu de Codines i Sant Quirze Safaja. El dia 4 el foc es revifa en direcció a Bigues i Riells i s'obren dos fronts, un en direcció a l'Ametlla i l'altre cap al Figaró, frega els Tremolencs, al terme de la Garriga, i entra al municipi de Tagamanent. Arriba a travessar la via fèrria, el riu Congost i la N-152 i visita el massís del Montseny, del qual sols arribarà a afectar 31,5 ha. Es va donar per acabat l'endemà a la tarda, amb el resultat d'un total de dues mil nou-centes hectàrees cremades.

El dia del foc, segons dades recollides per l'Observatori del Turó de l'Home, es va produir una situació de nit tropical, vents de ponent forts a la matinada i al matí i unes excepcionals condicions meteorològiques.

Hores	Temperatura	Humitat
8	22,6º	26%
14	27,8º	25%
19	19'4º	46%

El dia 5 s'enregistraren uns valors més normals de temperatura: màxima 24,1º/mínima 16,7º.

EL FOC D'AGOST. DE CAN MATA DE GUALBA A ST. PERE CERCADA

El foc s'inicia el dimecres dia 10 d'agost. Segons els registres meteorològics de l'Observatori del Turó de l'Home, a la matinada bufa un

vent de ponent molt fort, superior als 50-60 km/h. Al llarg del dia bufarà un vent de component sud-oest.

Hora	Temperatura	Humitat
8	14,6º	62%
14	20,6º	36%
19	16,4º	43%

PUNT D'INICI

L'incendi comença una mica abans del migdia, amb un sol focus, a l'indret anomenat turó de can Mata (300 m), en el terme municipal de Gualba, al límit del terme de Campins. Es troba relativament a prop del vell camí públic sense asfaltar que uneix ambdues localitats.

La vegetació dominant és típicament mediterrània, formada per una comunitat secundària: una brolla arbrada d'estepa negra i borrera, amb pi pinyer i algun pi blanc –cobertura aèria d'un 80%–, acompanyats a l'estrat arbori per alguns peus d'alzina i de roure martinenc. A l'estrat arbustiu superior, abundància d'arboç, aladern de fulla estreta, bruc boal, gatosa, argelaga negra i matapoll. A l'estrat herbaci, per ordre de recobriment: llistonet, albellatge, fenàs, veçot, trefle, bleneres i blets. A l'estrat lianoide, aritjol, lligabosc mediterrani, xuclamel i esparreguera –recobriment del sòl, superior al 70%–.

La majoria de les espècies són d'una elevada combustibilitat i inflamabilitat, per la porositat i la igniència de la cobertura vegetal, i especialment per la densa presència d'olis essencials, resines i d'altres substàncies volàtils, que s'incrementen si es donen condicions extremes. Segons l'ecòleg Terradas, amb dades de Trabaud, una pineda densa, de les característiques de les de la zona, pot tenir més de 100 tones/ha de tronc i branques, pot arribar a les 15 tones/ha de fulles i tenir un sotabosc de 10-12 tones/ha, particularment llenyoses, i una capa de brosta de 15 tones/ha.

En el punt on s'inicia el foc, no hi ha cap camí transitat i s'hi ha d'anar de manera expressa. En el moment de l'incendi no hi ha cap activitat extractiva de caràcter forestal, ni de caràcter lúdic –bolets, caça, ruta de trial, 4x4, mountain-bike, etc–. Absència de pas de línia elèctrica. Ni masia habitada, ni activitat agrícola de cap mena.

Segons els especialistes de la policia autonòmica que han prospectat la zona, tot fa pensar en una hipòtesi d'intencionalitat.

Ja inicialment, el foc pren una gran intensitat, amb un creixement el·líptic, a favor de la direcció del vent cap a la conca de la riera de Gualba, a partir de la qual prendrà dues direccions, amb comportaments diferenciats. Un front agafarà una orientació ascendent, cap a la part alta de la conca en direcció a la capçalera de la vall de Santa Fe, i l'altre en direcció est, seguint la conca de la riera de Gualba i el sot paral·lel de can Canal.

El primer tomba pel contrafort de la carena del sot de les Pedreres, que actuarà de límit carener i provocarà un efecte d'embut que afavorirà la persistència de la massa de foc, i efectua un avançament el·líptic que fa que, amb l'ajuda de l'efecte corredor del vent i les turbulències, es formin espirals de foc.

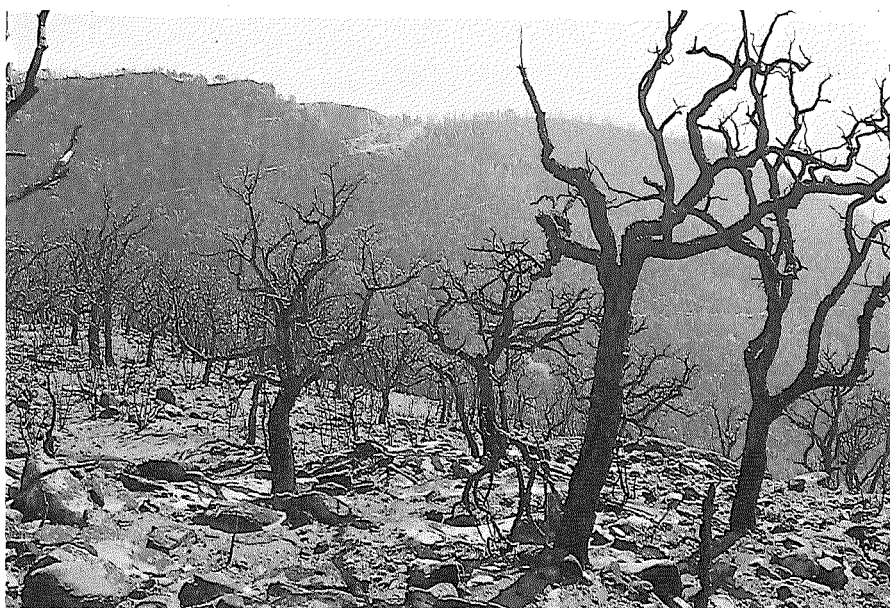
Aquest front arribarà pràcticament al cim del turó de Morou, concretament fins a la Mosquera (1.200), i afectarà una de les zones més feréstegues del massís, considerada tradicionalment com a incombustible, malgrat haver conegut un incendi important a final dels anys cinquanta.

El caràcter de falla, el relleu abrupte i el fort desnivell de la zona, probablement ajudin a explicar el fet que el foc provoqui intenses turbulències tèrmiques –efecte xemeneia–, amb una combustió inicialment molt intensa, que perdurarà amb intensitats i comportaments diferents durant els dos dies del sinistre.

El foc avançarà molt lentament. La combustió és molt singular, car sembla evident que, en la mesura que va avançant, el foc va topant amb una vegetació frondosa, humida i relativament espessa, especialment a les obagues, que el va frenant. De fet, es constata que la combustió s'atenueja progressivament en la mesura que va augmentant la cota topogràfica, és a dir, la seva intensitat s'expressa de manera directament proporcional al grau de mediterraneïtat i inversament proporcional al grau de centreeuropeïtat ambiental de la vegetació dels sistemes sinistrats.

Progressa a les petites vessants soleïes, amb domini d'alzinar mediterrani. S'atenueja als sots amb les vernedes. Avança, lent però inexorable, primer de manera rasa, cremant el sotabosc i les grans masses de fullaraca que per l'efecte embut hi ha acumulada a les fondalades, i de manera generalitzada tot el sotabosc.

En alguns punts, el foc avança per dessota les grans masses de detrits, tarteres i grans blocs de pedres, cremant una biomassa probablement cen-

Sureda de Can Prat

tenària d'arrels, fulles i humus esponjós, la qual cosa li confereix una conducta molt especial, fent-lo aparèixer de manera sorprenent i en diversos punts, distanciat dels fronts de foc.

En aquesta zona el foc es comporta segons les tres variables de propagació: A les zones de més abrindament i rapidesa, amb foc de capçada, a d'altres es desplaça de manera més lenta, cremant per sota bosc amb foc ras (sovint es donen les dues formes), i en alguns punts es dona el foc de subsòl.

El caràcter trencat del relleu, pràcticament inexpugnable, i l'estat d'abandó en què es troben les poques pistes forestals del turó de Morou, fan molt difícils les tasques d'extinció des de terra. Aquest flanc de foc quedarà pràcticament neutralitzat divendres a la tarda, després d'haver afectat, a més de les zones de més tiratge esmentades, suredes, landes de ginebró, ginestell, bruguerola i bruc d'escombres, alzinar muntanyenc i fins i tot algunes masses de vernedes, perxades i bagues de castanyer, rouredes de roure de fulla grossa i alguna fageda extrema.

El caràcter feréstec, trencat i escassament antropitzat d'aquesta part afectada del Parc Natural, el converteix en un extraordinari refugi per a diferents espècies, donada la seva especial estructura en forma de mo-

saic d'ambients naturals, que fa que a cada petita fondalada i a cada tombant les biocenosis s'hi expressin de maneres diferents.

El foc ha passat i pot haver perjudicat el reduït territori on hi ha les úniques **localitats mundials** conegudes de dues de les joies biològiques del massís: el coleòpter cavernícola *Speonomus canyellesii*, i el pseudo-escorpí *Roncus caballeroi*; donat el seu caràcter hipogeu, esperem que hagin pogut defensar-se de la pertorbació. En qualsevol cas, es tracta amb tota probabilitat d'allò que és més important del massís des del punt de vista de la biodiversitat, i de més responsabilitat de custòdia davant les instàncies internacionals que vetllen pel patrimoni biològic, en aquesta ocasió d'unes poblacions que es troben dins d'una zona declarada Reserva de la Biosfera per la UNESCO.

S'ha cremat l'arboç monumental de can Prat, al sot del Duc, el més gran d'aquesta espècie viu del país. Han quedat poc o molt afectades algunes localitats excepcionals al massís de falguera reial, *Osmunda regalis*; blècniium, *Blechnium spicant*; herba prima, *Asplenium septentrionalis*; baladre, *Veratrum album*, etc. i l'impacte a diverses comunitats vegetals i poblaments de fauna són realment molt notoris.

*Territori de les
dues zones
biològiques del
massís abans i
després del foc.*

Zona afectada del singular Blechnium.

Aquesta ha estat la zona d'incidència del foc que ha afectat l'àmbit territorial del Parc Natural, del Montseny. Segons dades del Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona varen cremar les superfícies següents:

Municipi	Parc (ha)
Gualba	155
Riells i Viabrea	12
Total	167 ha cremades de parc

LES PARTS BASALS I POBLADES DEL MASSÍS

L'altre flanc del foc va continuar amb un metabolisme diferenciat, molt més ràpid, i també amb les formes de foc de capçada i de foc ras, ambdues simultàniament; seguint la direcció que marcava el vent, va cremar quasi bé sempre per dessota la cota cinc-cents, generalment al límit basal de l'alzinar muntanyenc, desplaçant-se i afectant les formacions vegetals més piròfites i més antropitzades: l'alzinar mediterrani,

les suredes, els boscos mixtos d'alzina i roure martinenc i pins, brolles arbrades de pinyer i pi blanc i plantacions de coníferes, fins i tot de planifolis com pollancres, carolines i plataners. A les sis de la tarda, aproximadament, va deixar el massís del Montseny, en superar la carena de la Mora, creuant sorprenentment la riera d'Arbúcies, per mas Gelats i can Ferrés, sobrepassant els tallafocs naturals com la riera i la verneda, i com també àmplies franges de conreu i la carretera, amb un comportament que ja s'havia posat de manifest moments abans creant situacions semblants en els municipis de Gualba, Riells, Breda i la zona meridional del terme de Sant Feliu de Buixalleu.

Segons dades del Servei de Parcs Naturals, la superfície cremada del pre-parc es distribueix com segueix:

Municipi	pre-parc (ha)
Gualba	313
Riells i Viabrea	169
St. Feliu de Buixalleu	96
Breda	7
Total	585 ha cremades de pre-parc

ENLLÀ DEL MASSÍS. LA SELVA-GUILLERIES

A tres quarts de tres de la tarda, aproximadament, s'inicia un altre foc, ara a can Badia, al llogaret de St. Pere Cercada, al terme de Santa Coloma de Farners. El seu origen sembla clarament provocat per unes línies elèctriques. Ambdós focs s'arriben a trobar i formen un front prop del pic de la Creu, en el terme de Sant Feliu de Buixalleu, entre la riera de Mollet i el sot de Pomareda.

El foc que s'escampa pels sistemes forestals d'aquesta banda de la Selva-Guilleries té un comportament semblant al de la regió del Montseny, amb les diferències resultants dels canvis orogràfics –relleu més suau i baix– i ecològics –ambient mediterrani pràcticament estricte–. La dificultat per ascendir per damunt de la cota 500 no és tan palesa, però en canvi sí que troba resistències i tallafocs naturals quan topa amb la presència de l'alzinar muntanyenc, algunes rouredes i, en alguns punts obacs, perxades i bagues de castanyer, i, a les riberes, vern i freixa.

En canvi el tiratge és molt més patent cap als boscos més basals d'alzinar mediterrani i suredes, especialment en la mesura que va descen-

dint serres avall, cap a sistemes més alterats i modificats, particularment boscos mixtos d'alzines, suros i martinencs, amb forta presència de pi pinyer (principalment), i s'accentua a les brolles arbrades d'estepes, gattoses i bruc boal amb pi pinyer, pinastre i pi blanc, i molt significativament a les plantacions de coníferes.

La virulència de les flames porta el foc, de manera pràcticament imparable i sense cap precedent històric conegut, fins a la mateixa entrada dels nuclis de població dels municipis d'Hostalric, Breda, Gualba i Massanes, i crema a les zones habitades algunes cases, molts jardins, conreus, rostolls, plantacions fins i tot de pollancre i plataners, etc.

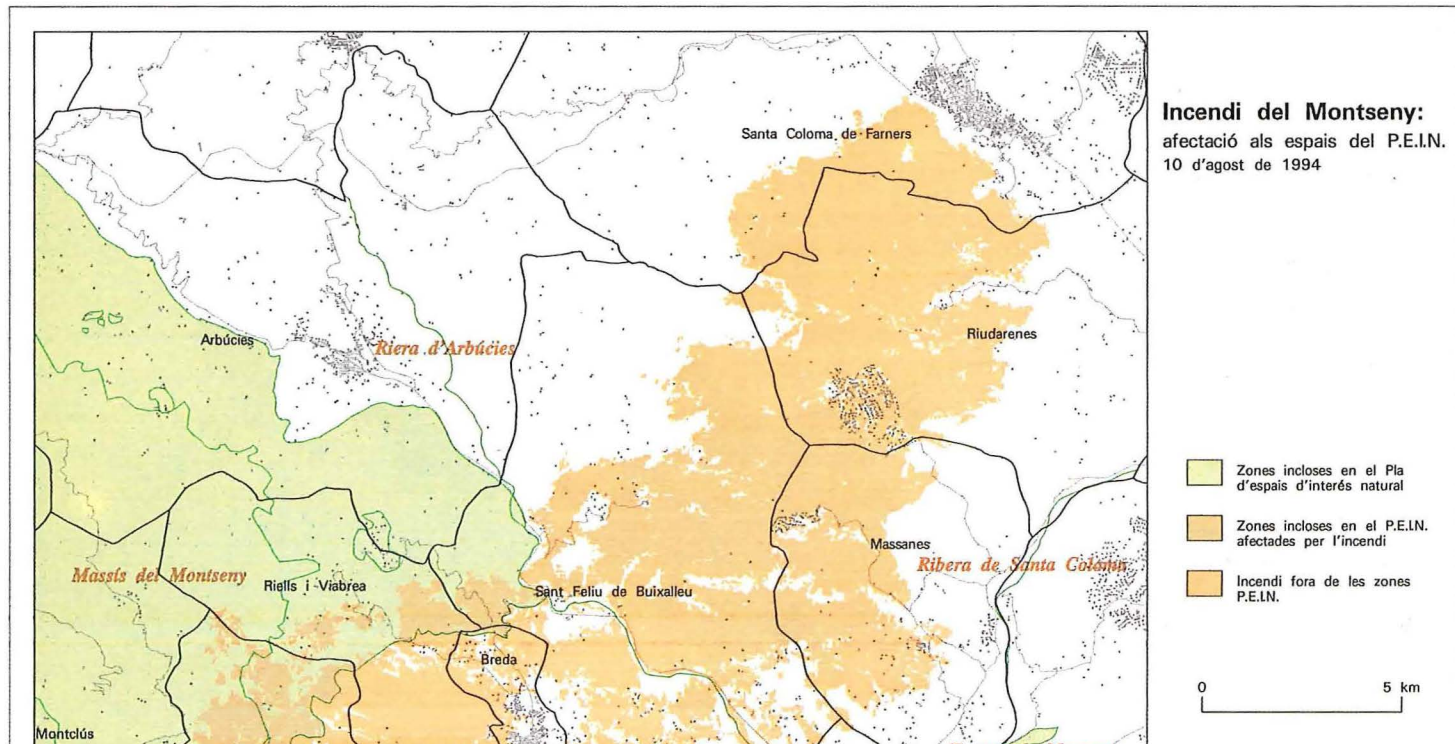
El foc es dona pràcticament per acabat a les 12 del migdia de divendres, al cap de quaranta-vuit hores d'haver-se iniciat. La seva virulència ha obligat a desallotjar unes dues mil persones de cinc urbanitzacions, dos càmpings i una casa de colònies, i ha afectat greument unes cinquanta cases i algunes masies senceres. El perjudici econòmic és de molta magnitud i l'humà inquantificable.

Hem calculat que va cremar amb una intensitat d'unes 200 ha/hora. El nombre d'espècies de vertebrats sinistrades supera el centenar, i el de flora és superior a les 500.

Superfícies totals afectades. Dades del Sistema d'Informació Ambiental de Catalunya. Departament de Medi Ambient. Generalitat de Catalunya:

Sòl nu	41,7 ha	0,46%
Bosc de caducifolis	234,1 ha	2,59%
Bosc d'alzinars	4.638,1 ha	51,25%
Bosc de coníferes	1.539,4 ha	17,02%
Conreu herbaci de secà	677,2 ha	7,48%
Bosquines i prats	1.593,4 ha	17,61%
Conreu herbaci de regadiu	31,5 ha	0,35%
Fruiters de regadiu	10,4 ha	0,11%
Urbanitzacions	273,5 ha	3,02%
Zones industrials i comercials	7,2 ha	0,08%
Nuclis urbans	2,6 ha	0,03%

Total de superfície cremada 9.049,1 ha

- Bosc d'alzinars (4638.1 ha)
- Bosc de coníferes (1539.4 ha)
- Conreu herbaci de secà (677.2 ha)
- Bosquines i prats (1593.1 ha)
- Conreu herbaci de regadiu (31.5 ha)
- Fruiters de regadiu (10.4 ha)
- Urbanitzacions (273.5 ha)
- Zones industrials i comercials (7.2 ha)
- Núclis urbans (2.6 ha)

0 5 km

 Generalitat de Catalunya
Departament de Medi Ambient

*Arboç rebrotant al punt on va iniciar-se el foc.
Dos mesos després, una esperança?*

RESPOSTA AL FOC I ALGUNS RISCOS

A la natura tot és un *continuum*, després del foc, després de la severa pertorbació, els sistemes afectats han respost amb estratègies diverses. La majoria dels boscos afectats tenen aproximadament un 40% de biomassa subterrània, en forma d'arrels, soca, llavors i molts organismes i microorganismes associats; és en aquestes estructures on han de sorgir els mecanismes naturals de recuperació, en forma de rebrots, dipòsits de llavors, caus, galeries etc., que molt probablement, en una fracció molt alta de la superfície afectada, serà del tot insuficient si no hi ha una intervenció en matèria de repoblació amb criteris ambientalment ajustats.

En algunes zones afectades, la capacitat de resposta probablement estigui molt condicionada per l'impacte rebut pel sòl forestal –element indispensable per a la seva recuperació. Segurament, encara que poc aparent, aquest és un dels perjudicis més grans. En alguns indrets s'han iniciat efectivament uns preocupants processos erosius, amb riscos d'irreversibilitat.

Finalment, l'únic aspecte positiu que es pot derivar de la catàstrofe. Creiem que hauria de ser la pedagogia, les lliçons a extreure'n, des de la

reflexió, l'estudi, el treball ben fet, sense, el que sembla per dissort inevitable, els sectarismes, posats de manifest fins en situacions tan severes com aquesta. Cal recollir també, tal com es mereixen, els parers, els coneixements i la ciència sovint menystinguda de la gent que viu i treballa en, del i per al bosc.